

Islamic Law and Empire in Ottoman Cairo
Written by James E. Baldwin (Edinburg: Edinburg University Press, 2017)

Değerlendiren | Reviewed by
Sefer KORKMAZ

Arş. Gör., Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Res. Assist., Tokat Gaziosmanpaşa University
İslami İlimler Fakültesi Faculty of Islamic Sciences
Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı Department of Basic Islamic Sciences
İslam Hukuku Anabilim Dalı Department of Islamic Law
Tokat | Türkiye Tokat | Turkey
sefer.korkmaz@gop.edu.tr orcid.org/0000-0001-9718-179X

Atıf | Cite as:

Korkmaz, Sefer. "Islamic Law and Empire in Ottoman Cairo, Written by James E. Baldwin (Edinburg: Edinburg University Press, 2017)". *Tokat İlmîyat Dergisi* | *Tokat Journal of İlmîyat* 10/1 (Haziran | June 2022), 401-409.

Copyright ©

Published by Tokat Gaziosmanpaşa University Faculty of Islamic Sciences. Tokat | Turkey.
<https://dergipark.org.tr/ilmiyat>

Islamic Law and Empire in Ottoman Cairo

Written by James E. Baldwin (Edinburg: Edinburg University Press, 2017)

Abstract: Addressing the political-legal dilemma in Egypt, which was an important beglerbeg in the early modern Ottoman Empire, James E. Baldwin aims to show that Islamic law in Egypt was never a pristine sphere uncontaminated by political involvement, especially over the XVII and XVIII centuries. However, the contrary to the common opinion, Baldwin, who found that this intervention took place as a result of local demands, concludes that policies of the law of the Ottomans in the region have achieved partial success and that the formation of a literal Hanafization could only took place in the XIX century with the law reforms of Mehmet Ali Pasha.

Keywords: Islamic Law, al-Diwan al-‘Ali, Shari‘a Courts, Qadi, Cairo.

Öz: Erken modern Osmanlı İmparatorluğu’nda önemli bir beylerbeyliği olan Mısır’daki siyaset-hukuk ikilemini ele alan James E. Baldwin, söz konusu eserinde özellikle XVII. ve XVIII. yüzyıllar üzerinden Mısır’da İslam hukukuna siyasi otoritenin müdahalesinin bulunduğunu göstermeye çalışmaktadır. Ancak yaygın kanaatin aksine bu müdahelenin yerel talepler neticesinde gerçekleştiğini belirten Baldwin, Osmanlıların bölgedeki hukuk politikalarının kısmî bir başarı elde ettiği ve tam anlamıyla bir Hanefileştirmenin XIX. yüzyılda Mehmet Ali Paşa’nın hukuk reformlarıyla gerçekleşebildiği sonucuna varmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İslam Hukuku, Dîvân-ı Âlî, Şeriat Mahkemeleri, Kadı, Kahire.

Modern öncesi toplumlardaki şer‘î hukuk uygulamaları ile örfi idare arasındaki ilişki uzun bir dönemdir akademinin dikkatini çekmektedir. Siyasi otoritenin müdahil olduğu bir hukuk sisteminin yozlaşacağı varsayımından yola çıkan kimi araştırmacılar (Wael B. Hallaq, Joseph Schacht) modern öncesi dönemde İslam toplumlarında siyasi otoritenin hukuka doğrudan müdahil olmadığını iddia etmişlerdir. Bu iddianın aksine Yossef Rapoport ve Kristen Stilt gibi kimi araştırmacılar, Memlükler döneminde siyasi otoriteyi temsil eden figürlerin hukuk sisteminde önemli bir role sahip olduklarını ifade etmişlerdir. Bunlara göre siyasi figürlerin hukuk sistemine müdahil olması şer‘î hukukun izin verdiği bir uygulamadır. Bu durum İslam hukukunda bir yozlaşmaya da sebep olmamaktadır. Bu tartışmaya farklı bir boyut kazandıran James E. Baldwin, *Islamic Law and Empire in Ottoman Cairo* isimli kitabında şeriat-siyasi otorite ilişkisini Osmanlı hakimiyeti sonrası Mısır’daki hukuk pratikleri üzerinden ele almaktadır. Temeli Baldwin’in New York Üniversitesi’nde

hazırlamış olduğu doktora tezine dayanan kitap, ilk bakışta bütünüyle bir Osmanlı Kahiresi hukuk portresi çizdiği izlenimi verse de odak noktasını XVII. ve XVIII. yüzyıllar oluşturmaktadır (s. 1). Dolayısıyla XVI. yüzyılda fethin hemen akabinde bölgedeki Osmanlı hukuk siyaseti etraflıca ele alınmamaktadır. Baldwin, -Mamluk döneminde olduğu gibi- Osmanlı döneminde siyasi otoritenin Mısır'da hukuka müdahil olduğu, ancak bu müdahalenin tepeden inme bir müdahale olmayıp yerel unsurların davetiyle gerçekleştiği sonucuna ulaşmaktadır.

Altı bölümden oluşan kitabın giriş kısmı, Osmanlı hukuk tarihi alanındaki yerleşik paradigmaları ve zaaf noktalarını incelemektedir. Bu kısım ilk olarak, Hallaq'ın fakih, kadı ve siyaset kavramlarını ve birbiriyle ilişkilerini nasıl kurguladığı sorusu ile başlamaktadır. Hallaq'a göre İslam hukuk tarihinin erken dönemlerinde hukuk, ulema silsilesi ile otoritesini tahkim eden fakihler tarafından üretiliyor, kadılar tarafından tatbik ediliyordu. Bu anlatımda otonom bir role sahip olan kadılar siyaset tarafından herhangi bir müdahaleye maruz kalmıyordu. Baldwin'e göre Hallaq'ın bu iddiasını temellendirmek amacıyla referansta bulunduğu Haim Gerber ve Ronal Jennings'in Osmanlı hukuk tarihi değerlendirmeleri sicil bazlı bir historiyoğrafiye dayanmaktadır. Baldwin, kadıların hukuku otonom bir şekilde tatbik ettikleri bu varsayımı sorgulamakta ve kadıların karmaşık hukuk kurumları içerisinde sınırlı bir role sahip olduklarını iddia etmektedir (s. 6). Diğer bir ifadeyle, Kahire özelinde kadı, hukuk doktrinini üreten veya yorumlayan biri değildir. Ona göre, sıklıkla kendilerine atıf yapılan şer'îyye sicilleri şeriat mahkemesi dışındaki diğer hukuk kurumlarını ve pratiklerini gölgelemektedir.

İstanbul-Kahire ilişkisinin niteliği giriş kısmında Baldwin'in işaret ettiği önemli hususlar arasındadır. Baldwin, Nelly Hanna ve Michael Winter tarafından dillendirilen "yükseliş" ve "çöküş" anlatımının, yani fetihden sonra başlayan geniş çaplı Osmanlılaştırma girişimlerinin geç dönem XVI. yüzyıldan itibaren etkisini kaybettiği şeklindeki görüşün isabetli olmadığını ifade etmektedir (s. 9). Ona göre Osmanlılaştırma (hukukî düzlemde Hanefileştirme) dalgası XVIII. yüzyıla kadar devam etmiştir. Üstelik tüm bu girişimler "tepeden inme" bir dayatma olmayıp yerel unsurların talebiyle meydana gelmiştir. Baldwin'in bu iddiası (yerel talep) Mısır'ın merkezle ilişkisini adem-i merkezîyet (decentralization) paradigması ile açıklamanın mümkün olmadığını göstermektedir.

Çalışmada şer'îyye sicilleri geniş ölçekte kullanılmaktadır. Kahire'deki Bâbiâli ve Dîvân-ı Âlî kayıtları çalışmanın arşiv kaynaklarını oluşturmaktadır. Baldwin burada özellikle kronik kaynaklara dikkat çekmektedir. Ahmed ed-Demürdâşî'nin ed-Dürretü'l-musâne fî aḥbâri'l-Kinâne'si,

Ahmed Şelebî b. Abdülğanî el-Hanefî'nin Evdâhu'l-işârât'ı ile Cebertî'nin 'Acâ'ibü'l-âşâr'ı çalışmada sıklıkla kendilerine atıf yapılan kaynaklardır. Bu kronikler vasıtasıyla Baldwin, şeriat mahkemelerinin kayıt altına almadığını iddia ettiği muhtemel hukukî sorunları ve yozlaşmaları hakkında daha detaylı bilgi edinmeyi hedeflemektedir.

Kitabın "A Brief Portrait of Cairo Under Ottoman Rule" başlıklı birinci bölümü, Osmanlı Kahiresi'nin sosyal, ekonomik, kültürel ve dinî yapısı hakkında arka plan niteliğinde bilgiler içermektedir. 1798 öncesi Osmanlı dönemi Mısır tarihi çalışmalarının bu dönemi ekonomik ve kültürel anlamda "durağan" olarak nitelendirilmesine Baldwin karşı çıkmaktadır. Ona göre her ne kadar Memlûkler döneminde bir imparatorluk başkenti olan Kahire, Osmanlılarla birlikte merkeze bağlı bir şehir haline gelse de önemini korumaya devam etmiştir (s. 20). Ezher Camii etrafında kümeleşen medreseler bir taraftan ilmi faaliyetlerini sürdürürken diğer taraftan Bekriyye, Sâdât Vefâiyye ve Osmanlılarla birlikte gelen Bektaşîlik ve Mevlevîlik tarikatları ilmî-tasavvufî hayatın canlılığını sürdürmüştür. O dönemde kutsal toprakların denetiminin Mısır üzerinden sağlanması ve iki büyük hac kervanından birinin Mısır'dan kalkmasıyla Baldwin iddialarını temellendirmektedir.

"Cairo's Legal System: Institutions and Actors" başlıklı ikinci bölüm, Osmanlı döneminde Kahire'deki hukuk kurumları, görevlileri ve araçları hakkında bilgiler içermektedir. İlk olarak Kahire'deki merkez şeriat mahkemesi olan Bâbiâli ve diğer mahkemeleri ele alan Baldwin, bu mahkemeler vasıtasıyla imparatorluğun hukuk otoritesini izhar ettiğini ifade etmektedir. Buna göre, mahkeme sisteminde başkadî (kâdilkudât) Hanefî olsa da diğer üç mezhepten kadılar nâib olarak görev yapmaktadır. Mahkemede görev yapanların birçoğu (özellikle yazıcı ve şahitler) yerel eğitimli kişilerden oluşmaktadır. Baldwin, ardından üçüncü bölüme altyapı oluşturmak amacıyla diğer önemli iki hukuk mercii olan Dîvân-ı Âlî ile Dîvân-ı Hümayûn hakkında bilgiler vermektedir.

Dîvân-ı Âlî, Mısır'daki yeni Osmanlı idaresinin hükümet meclisi olup; mezhep müftüleri, beyler, tarikat liderleri, komutanlar gibi önemli figürlerden oluşmaktadır. Merkezden gelen emirlerin tatbiki, gelirlerin İstanbul'a transferi ve hac kabilelerinin yönetimi gibi birçok görev üstlenen meclis, Kahireliler açısından aynı zamanda bir hukuk merciidir. Ancak Baldwin, Bâbiâli'nin aksine Dîvân-ı Âlî'nin sivil yerleşim yerlerine uzak bir konumda olduğunu ve genellikle şehrin elit davacıları tarafından kullanıldığını iddia etmektedir (s. 39). Padişah divanı olan Dîvân-ı Hümayûn ise, Kahirelilerin şikayetlerini iletebileceği diğer bir hukuk organıdır. Baldwin'in şikayet kayıtları incelemelerine göre Kahireliler,

uzun yolculukları göze alıp bizzat başvuru yapmak için İstanbul'a geliyorlardı. Yukarıdaki hukuk kurumlarına ilaveten Kahire'deki azınlıklar için Hıristiyan ve Yahudi mahkemeleri (rabbinical courts) de mevcuttu. Baldwin, azınlıkların dilerlerse Osmanlı hukuk kurumlarına da başvuru yapabileceklerini belirtirken bu mahkemelerin şeriat mahkemeleri ile etkileşimleri hususunun çalışılmaya muhtaç olduğunu vurgulamaktadır. Baldwin, hukuk organlarının ardından hukuk sistemine yardımcı bazı kişi ve yöntemleri ele almaktadır. Haim Gerber'in Osmanlılarla birlikte hisbe teşkilâtının yargı kurumunun içinde eridiği şeklindeki iddiasına karşı çıkan Baldwin, hisbenin XVIII. yüzyıl Osmanlı Kahiresi'nde yeniçeri ağası, subaşı ve muhtesip olmak üzere üç devlet görevlisi tarafından paylaşılarak uygulandığını ifade etmektedir. Yeniçeri ağası, İstanbul'daki merkezi hükümet tarafından atanırken subaşı Mısır beylerbeyi tarafından atanmaktadır. Baldwin'in dikkat çeken önemli bir iddiası da XVIII. yüzyılda şehrin güvenliğini sağlamakla görevli askeri memurların resmi bir yargılama kararı olmaksızın suçluları cezalandırdığıdır (s. 46). Üstelik bu durum yazara göre kanun dışı bir uygulama olarak görülüyordu. Baldwin son olarak hukuki anlaşmazlıklara çözüm aracı olarak "sulh" meselesini ele almaktadır. Sulh, Osmanlı Kahiresi'nde; borç, mülkiyet iddiası, evlilik problemleri gibi çok geniş bir yelpazede kullanılan bir usuldür. Bu bölümde verilen bilgilerden yapılan en önemli tespit, Osmanlı Kahiresi'nin hukuk yapısının gerek doktrin gerekse kurumsal açıdan "çoğulluk/çesitlilik" (plurality) arz ettiği'dir. Diğer bir ifadeyle, Kahirelilerin hukuki problemlerini birçok hukuk mercii ve yöntemleriyle çözme fırsatına sahip oldukları görülmektedir.

Kahireliler için en önemli iki hukuk mercii olan Dîvân-ı Âlî ile Dîvân-ı Hümâyûn'un işlev ve önemini ortaya koymayı hedefleyen üçüncü bölüm, ilk olarak Osmanlı hukuk tarihi ile ilgili yönetsel eleştiriler içermektedir. Baldwin'e göre mezâlim kurumunun kaldırılıp kâdıların ön plana çıkarılmasını ifade eden radikal kırılma, Osmanlıların hukuk tarihine katkısını anlamak için sağlıklı bir yol değildir (s. 56). Aksine kadıların sadece şeriat mahkemeleriyle ilişkilendirilmesi büyük bir yanılgıdır. Ona göre kadılar birçok hukuk organında görev yapan ve hukuki çözümün sadece bir parçasına katkı sunan sınırlı bir role sahiptir. Fikhî bilgiyi üretmek ve yorumlamak müftünün görevidir.

Osmanlı hukuk tarihçiliği alanındaki yukarıdaki eleştirisinin ardından Baldwin, sultan adına hukuk görevini icra eden Dîvân-ı Âlî ile Dîvân-ı Hümâyûn'u ele almaktadır. Öncelikle genel bir Dîvân-ı Hümâyûn tasavvuru çizen Baldwin, XIV. ve XV. yüzyıllarda Dîvân'ın oldukça doğal bir şekilde (padişah camiye veya ava giderken vs.) yürüdüğü ancak XVII.

yüzyıla gelindiğinde Dîvân'ın kurumsallaştığını ifade eder. O kadar ki söz gelimi bu dönemde Mısır'daki bir şahıs dilekçe göndermek istediğinde bu dilekçeyi arzuhalci vasıtasıyla hukukî bir forma soktuktan sonra merkeze iletebiliyordu. Mısır'ın en merkezi adlî ve idarî kurumu olan Dîvân-ı Âlî hakkında eldeki belgelerin şeriat mahkemelerine nispetle sınırlı olduğunu ifade eden Baldwin, bu sınırlılığa rağmen Mısır Ulusal Arşivi'ndeki orijinal belgelerin tümünü kullandığını ifade etmektedir. Baldwin'e göre Dîvân-ı Âlî ile Dîvân-ı Hümâyûn, yöneticilerin hukuka müdahalesi anlamına gelse de bu durum hukuk sistemini keyfî veya despotik bir hale getirmemekte; aksine pozitif bir hukukun inşasında kadı ve müftülerin yanında rol almaktadır (s. 71).

Kitabın "Government Authority, The Interpretation of Fıqh, and The Production of Applied Law" başlıklı dördüncü bölümü, Osmanlıların Mısır'da uygulamış oldukları Hanefileştirme siyaseti üzerinden politik otoritenin hukuka müdahalesi meselesini ele almaktadır. Baldwin'e göre adli kurum üç ana organdan meydana gelmektedir: Doktrin, usul ve uygulama. Mısır özelinde bu üç organ fıkıh, kazâ (yargı) ve siyaset arasında paylaşılmaktadır. Doktrin, fıkıh ve siyasetin; usul kazânın; uygulama ise kazâ ve siyasetin görev sahasında bulunmaktadır. Baldwin, Osmanlı politik idaresinin gerek merkez topraklarda gerekse Mısır'da hukuka müdahil olduğunu savunmaktadır. Merkez topraklardaki (Anadolu ve Rumeli) müdahelenin en önemli delili şeyhülislâm fetvaları ve Şâfiî mezhebinin yargıda yasaklanmasıdır. Baldwin bu iddiasını desteklemek amacıyla para vakıflarını örnek olarak zikretmektedir. Ona göre Ebüssuûd Efendi'nin (ö. 982/1574) Hanefî metin geleneğinde zayıf bir görüş olan para vakıflarıyla ilgili görüşü tercih etmesi, sadece hukuka bir müdahale değil aynı zamanda fıkıh yazım geleneğine de müdahale anlamına gelmektedir (s. 76). Baldwin, müdahale varsayımını kabul ettikten sonra Mısır özelinde müdahelenin saikleri üzerine eğilmektedir. Mısır'daki mezhep çeşitliliğinin, hukuki müdahelenin gerekliliklerinden biri olduğunu ve Memlûkler dönemi müdahalesinin "pragmatik" karakteristiğinin aksine bu dönemde "ideolojik" bir müdahale olduğunu savunmaktadır (s. 77). Hukuk reformları, mahkemelerin yeniden organize edilmesi, yeni vergilerin ihdası, Türkçe konuşan kadınların kilit noktalara atanması ve diğer mezhep kadınlarının Hanefî başkadının nâibi yapılması gibi girişimler fethin hemen akabindeki müdahalelerden bazılarıdır. Baldwin, ilerleyen yıllarda Osmanlıların "sınırlandırıcı" ve "denetleyici" bir politika izlediğini; ancak buna rağmen hukuki esnekliğin Mısır'da devam ettiğini kaydetmektedir. Eşleri tarafından terkedilmiş kadınların mahkeme yoluyla boşanması (fesh) ve vakıf mülkiyetlerinin uzun dönem kiralanması

(icâre-i tavîle) gibi örneklerde bizzat Hanefî başkadının yönlendirmesiyle Hanbelî ve Malikî kadılarına müracaat edilmesi bu durumu teyit etmektedir. Ancak XVII. yüzyılın son on yılına gelindiğinde devlet yeniden bir Hanefileştirme girişiminde bulunmakta ve diğer mezhep doktrinlerine erişimi azaltmak amacıyla nâib ve ‘udüllere tartışmalı sözleşmeleri yapmamaları talimatı vermektedir. Hanefî birlikteliği (Hanafi uniformity) ve mezhep çeşitliliği ikilemi ve çatışması XVII. ve XVIII. yüzyıllarda hem Suriye’de hem de Mısır’da XIX. yüzyıla kadar devam etmektedir. Tüm bu anlatımlardan sonra Baldwin, Hanefileştirme politikasının oldukça sınırlı bir başarı elde ettiğini düşünmektedir. Ona göre istenen başarının elde edilememesi, Hanefî doktrinlerin katı ve bağnaz olmasından değil, aksine politik temelden kaynaklanmaktadır (s. 97).

Yazar beşinci ve son bölümde XVIII. yüzyılda kazâ kurumunun Mısır’da nasıl özelleştiği ve Kahirelilerin kazâyı hangi amaçlarla kullandığını ortaya koymaya çalışmaktadır. Baldwin’in referansları Cebertî ve Demurtâşî gibi yerli kronik yazarlardır. Ona göre XVIII. yüzyıl Kahiresi’nde önemli bir politik figür olan Osman Bey Zü’l-fakr’ın kendi divânını kurup dava dinlemesi ve üstelik yukarıdaki kronik yazarların bu tasarrufu takdir etmeleri yargının özelleştiğini göstermektedir. Osman Bey’e “Bey” ünvanı bizzat Osmanlı yöneticileri tarafından verilmiş ve hac emiri olarak bile ataması yapılmıştı. Ancak tüm bunlara rağmen, resmi mahkeme sistemine bir alternatif olan bu tasarruf Osmanlı yönetimi tarafından asla meşru görülmemişti. Baldwin tam bu noktada, yargının özelleşmesi meselesinin Osmanlı çalışmaları yapan araştırmacıların çok az dikkatlerini çektiğinden yakınmaktadır. Ona göre, özelleşmenin resmi bir süreç olmaması sebebiyle resmi bir belgenin mevcut olmayışı ve modern öncesi dönem çalışan tarihçilerin hukuk sisteminde kadıyı merkezi figür olarak konumlandırmaları bunun sebeplerinden birkaçıdır (s. 103). Baldwin, yargının özelleşmesi meselesinin aynı zamanda günümüz mafya gruplarını araştıran sosyal bilimciler için de önemli olduğunu ifade etmektedir. Kişisel mülkiyetlerin artması neticesinde hırsız ve problemlı kişilerden korunma ihtiyacının çok fazla olması İtalyan ve Rus mahkemelerinin kapasitesini aşmış ve mafya servislerini çekici hale getirmişti.

Baldwin’in iddiasını temellendirmek amacıyla kullandığı ikinci örnek, XVII. yüzyılın sonlarında yeniçerilerin başodabaşı olan Küçük Muhammed’in hukuki bir davayı çözmesidir. Demurtaşî’nin anlatısında davaya bakan resmi görevli nâib oldukça başarısızken, Küçük Muhammed problemi kısa sürede çözüme kavuşturmaktadır. Baldwin’e göre bu durum, dönemin resmi mahkeme nizamının pasif, sivil ve bağımsız mercilerin adaleti temin etme hususunda etkin olduğunu göstermektedir (s. 106).

Baldwin, yargının özelleşmesi sürecinde suiistimallerden de söz etmektedir. Örneğin, Çerkez Muhammed Bey el-Kebîr'e bağlı bir görevli olan Sayfî isimli bir kişi dava çözümleme bahanesiyle suiistimalde bulunmaktadır. Demurtâşî bu kimsenin dinsiz ve yolsuzluk yapan biri olduğunu ve yargıya müdahale etmemesi gerektiğini ifade etmektedir. Baldwin'in kroniklerinden XVIII. yüzyıla dair verdiği örneklerden bu dönemde Kahire'deki hukuk sisteminin bazı sorunları olduğu şeklinde bir sonuç çıkmaktadır. Kronik yazarlarına göre bunun sebebi, şeriat mahkemelerinin prosedüre sıkı sıkıya bağlı kalması ve sürecin çok yavaş ilerlemesidir. Baldwin tüm bu aktarımlardan İslam hukukunun salt fıkıh metinlerine ve şeriat mahkemesi kayıtlarına atıfla anlaşılamayacağı sonucuna varmaktadır.

Baldwin, herhangi bir hukuk sisteminin nasıl çalıştığını ortaya koyabilmenin davacı bakış açısının sorgulanmasına bağlı olduğu varsayımından hareketle Kahireli davacıların hangi saiklerle hukuka müracaat ettiklerini de incelemektedir. Buna göre davacılar; rakipleri herhangi bir şekilde hak iddia etmemeleri, sulha zorlama ve bazen de intikam alma amaçlarıyla aynı anda birden çok hukuk mercilerine başvuru yapıyorlardı. Baldwin ayrıca mahkeme hükmü ile sulhun ayrı süreçler olduğu şeklindeki yaygın kanaatin aksine eşzamanlı bir süreç olduğunu da iddia etmektedir.

Sonuç olarak, Baldwin, Osmanlı Mısırı'nda şer'î hukukun siyasi otorite tarafından dokunulmamış veya müdahale edilmemiş olmadığı, Mısır'ın gerek doktrin gerekse hukuk kurumları açısından tam bir çeşitlilik sunduğu, hakimiyet sürecinde Hanefileştirme politikasının sadece fethin akabindeki bir girişim olmayıp hep canlı kaldığı ve bu politikanın bazen başarılı olsa da genel anlamda başarısız olduğu, tam anlamıyla bir Hanefileştirme projesinin ancak XIX. yüzyıl hukuk reformları ile gerçekleştiği, merkez-Mısır ilişkisinin adem-i merkezîyet olarak okunmasının doğru olmadığı ve merkezi hükümetin uygulamış olduğu politikaların yukarıdan aşağıya doğru bir girişim olmayıp bizzat Mısır'ın yerel unsurlarının talepleriyle gerçekleştiği şeklindeki görüşleriyle çalışmasını sonlandırmaktadır.

Islamic Law and Empire in Ottoman Cairo'nun merkez-periferi ilişkisini İslam hukuku bağlamında yeterli sayılabilecek örneklerle sunması, şer'îyye sicillerine ilave olarak kronik kaynakları da bolca kullanması, ilgili dönemde Kahire'deki hukuk kurumları hakkında daha önce sorulmayan sorulara cevaplar araması literatürde önemli bir boşluğu doldurmakta ve gerek Osmanlı tarihi gerekse İslam hukuku alanındaki araştırmacıların ilgisini çekmektedir. Bununla birlikte, kitabın başlığı ilk bakışta Osmanlı'nın Mısır hakimiyetinin (1517-1800) tümünü içine aldığı gibi bir beklenti yaratsa da XVI. yüzyıldaki gelişmeler oldukça yüzeysel bir şe-

kilde ele alınmaktadır. Çalışmanın odak noktası -Baldwin'in de ifade ettiği gibi- aslında XVII. ve XVIII. yüzyıllardır. Öte yandan, Osmanlı politik idaresinin Mısır'daki hukuk sistemine müdahalesinin "ideolojik" olarak nitelendirilmesi ve eşzamanlı olarak bu müdahelenin tamamen yerel bir talep neticesinde gerçekleştiğinin ifade edilmesi ilk bakışta birbirine zıt gibi görünmektedir. Kahirelilerin o dönemdeki mevcut hukuk mercilerini mecburi olarak tercih etmeleri, Baldwin'in sözünü ettiği "yerel talep" anlamına gelir mi? Ayrıca, Osmanlı'nın politik gücünün Mısır'da zayıfladığı dönemlerde birtakım önemli yerel figürlerin kendi divânlarını kurup davalara bakmasının "adaletin özelleştirilmesi" şeklinde ifade edilmesi de pek isabetli görülmemektedir. Çünkü bu uygulamalar devletin izni ve kontrolü altında gelişen olaylar olmayıp bahsi geçen figürlerin devletten bağımsız attıkları adımlardır. Kronik yazarlarının birçoğunun bu divânlarda verilen hükümlerden memnun olmaları yapılan işlemleri meşrulaştırmamaktadır. Tüm bunlara rağmen, erken modern dönemde Osmanlı İmparatorluğuna bağlı önemli bir beylerbeyliği olan Mısır'da İslam hukuku ekseninde siyasi otorite-hukuk sistemi ilişkisini başarılı bir şekilde ele alan *Islamic Law and Empire in Ottoman Cairo* isimli çalışma, ilgili araştırmacılar için bir başvuru kaynağı olma özelliği taşımaktadır.